

LEVI MAURITZSSON:

Voslenskij's "Nomenklatura"

Detta år, det sista före George Orwells 1984, räkar ett par av vår tids minnesvärda händelser träda fram. Låt mig i detta sammanhang nämna åtminstone två: Det är i år hundra år sedan Karl Marx dog i sin Londonexil och nästan exakt 50 år senare trädde i hans tyska hemland en viss Adolf Hitler till makten – märk väl, genom valsegern i ett, i stort sett demokratiskt land.

Att kunna återropa dessa två historiska tilldragelser i samband med den svenska utgivningen av Michail Voslenskij's (jag fattar inte riktigt, varför hans namn konsekvent stavas fel – i svenska språket brukar vi ju vara noga med att följa originalet) bok NOMENKLATURA (Tidens förlag, Stockholm), betraktar jag som något av ett omständigheternas lyckokast. Det erbjuder mig ett välkommet tillfälle att påvisa några sammanhang, som sällan föreligger så klart som i denna bok; inte minst får jag nästan gratis en del ammunition att avliva flera myter och heliga kor på en gång.

Detaljerad inblick i maktstrukturen

Det är ingen tillfällighet, att jag inledningsvis nämner Marx och Hitler i samma andetag. I den mån någon vill betrakta det som en utstuderad elakhet, så är den i varje fall inte min, som vem som helst kan övertyga sig vid läsningen av ovannämnda bok. "Nomenklatura" ger nämligen en detaljerad inblick i den maktstruktur, som i detta fall visserligen är sovjetisk, men gäller i största allmänhet för, som besvikna socialister brukar säga, "den reellt existerande socialismen" (en omskrivning som dock i själva verket implicerar, att det är den enda som finns), dess mekanismer, mål och medel så som de fungerar och framträder i dessa samhällens vardagsliv. Voslenskij's stora förtjänst är dessutom, att han för det mesta lyckas beskriva detta, för en demokratiskt sinnad västerlänning ganska absurda, system på ett begripligt berättarspråk som är lättillgängligt och rentav fängslande och därför förhoppningsvis kan uppskattas av en bred läsekrets.

I och för sig erbjuder annars "Nomenklatura" inte så mycket, som är nytt eller okänt. Det har genom åren, inte minst på svenska

utkommit en hel del böcker som lika bra, och i en del fall rentav bättre, beskriver den förljugna myten bakom kommunistisk retorik. Voslenskij nämner själv en lång rad av sina föregångare i ämnet, vars verk han använde som källmaterial. Självt vill jag ta tillfället i akt att här, vid sidan av Solsjenitsyns "Gulag", påminna om den nyligen bortgångne Arthur Köstlers klassiker "Natt klockan tolv på dagen" och de utmärkte romanerna "Gapande höjder" och "Den ljusa framtiden" (den senare utgiven på svenska av Coeckelberghs förlag) av Voslenskij's egen före detta nomenklaturakamrat Alexander Zinovjev – idel verk av det lättare, litterära slaget.

Observationerna om den kommunistiska aristokratis liv- och leverne är alltså inga nyupptäckter: Maktfullkomligheten, de väldiga privilegierna, det egna ekonomiska systemet, isoleringen från omvärlden och dess "vanliga" människor, det förvrängda själslivet, allt detta har vi hört förr. Det nya i Voslenskij's bok är sammanvävningen av alla enskilda observationer i ett fast samhällsnät som bildar det fungerande slutna systemet, den kommunistiska eliten lever i och parasiterar på. Däri, anser jag, ligger Voslenskij's stora förtjänst.

Boken kom vid rätt tidpunkt

Av en slump, som det ibland händer, utan att riktigt kunna förklara varför, hade "Nomenklatura" dessutom turen att publiceras i rätt tid. Den moraliska indignationen som väcktes av sextio- och sjuttioalets starka upplevelser – Biafra, Vietnam, Watergate – falnade alltmer och därmed även en del av den fashionabla antiamerikanismen. I stället får vi nu leva i skuggan av Afghanistan, av de ryska, kärnvapenladdade medeldistansrobotarna, av u-båtar och spionskandalerna och med minnena av ett brutalt och cyniskt krossat försök till ett fredligt medborgarsamhälle i Polen, symboliserad av den lika unika som genuina folkrörelsen Solidaritet. Det går inte längre att ignorera den kyliga östanvinden. Inte att undra på att "nomenklatura" snart blir modeord, fast dess innehåll hade varit begripligare om vi i stället i vardagsbruk talade om den härskande eliten.

Semantiken är allt annat än oviktig. Utan att så mycket som blinka övertar vi nämligen därmed den bolsjevikiska vokabulären som inte skapades av en slump, utan just med syftet att förvirra, blanda bort korten och få folk att glömma det *verkliga* förhållandet. Vi behöver inte acceptera liknande begreppsförvirring, däremot kan vi utnyttja den konjunktur som hjälpte upp Nomenklaturaboken för att bättre lära känna kommunismens egentliga väsen.

Voslenskij själv säger att hans bok är ett försök att tillämpa marxistisk analys på det sovjetiska samhället. Det är den inte alls, om jag nu har förstått marxismen rätt. Ty den marxistiska metoden är dialektisk, dvs den undersöker utvecklingen som en form av motsatsernas kamp som slutligen genom deras syntes mynnar ut i en högre sanning. Något sådant sysslar Voslenskij inte med. I stället tillämpar han en mängd olika generella påståenden och definitioner hämtade från skilda källor – däribland marxismens olika kritiker, lika väl som allsköns marxister och inte minst Marx, Engels och Lenin – kompletterar med egna liknelser och iakttagelser hämtade direkt ur kommunisternas vardag och resultatet blir i de bästa fall i blyxtbelysning avslöjade groteska karikatyrer. En sådan litterär metod är fullt godtagbar och på sina håll både fungerande och elegant, men det vore fel att kalla den vetenskaplig. Ibland känns den nog litet långtråkig och tär på läsarens uthållighet, som exempelvis redan i början av första kapitlet, där författaren lik magistern i grundskolan, med stor möda och skenbart systematiskt hopar en lång rad truismer och självklarheter i syfte att för läsaren-eleven avslöja den stora sanningen som vid närmare betraktelse visar sig vara ganska banal. Denna slags retorik är nog ganska typisk för de flesta, som vuxit upp i kommuniststaterna och är en avart av den semantiska förvrängningen, jag nämnde ovan. Läsaren som inte låter sig avskräckas, får emellertid snart sin belöning.

Med återopandet av Marx' teori om att staten i kommunismen successivt ska tyna bort, påpekar exempelvis Voslenskij sovjetstatens växande styrka och drar slutsatsen att om man accepterar den sovjetiska verklighe-

ten, måste man förkasta den marxistiska statsteorin och läran om klasserna och klasskampen. Det är ju ingen dålig början. Ännu bättre känns referensen till Engels' uttalande om att "... allt tal om folkstaten är rent nonsens" – en nyttig påminnelse för en och annan marxistisk förkunnare. Det är nämligen åsikten, som var gängse bland marxismens klassiker; demokraterna brukar nöja sig med att mödosamt försöka förvandla statsapparaten till ett medborgarnas förvaltnings- och serviceorgan.

Myterna avlivas

Även en annan kär myt – den om kommunistpartiet som proletariets demokratiska organisation – avlivar Voslenskij effektivt. Redan hos klassikerna var det tänkt att bli en elitistisk organisation, ett proletariets avantgard. När denna elit väl kom till makten, fanns det knappt en tanke kvar om demokratin. I stället utvecklade sig kommunistpartiet alltmer till en välorganiserad revolutionär maffia, dock med oändligt större resurser och möjligheter än någon Gudfaders någonsin kunde drömma om: Den militära, polisiära, diplomatiska, ekonomiska, politiska och rentav även kulturella makten koncentreras ju undantagslöst i partiets händer. Makten korrumpas och den absoluta makten korrumpas absolut, var det någon som sade!

Bäst är Voslenskij där han beskriver samhällets vardag och hur den fungerar: Nomenklaturien – den härskande elitens förlovade land. Det är här, som hans pedagogiska tillvägagångssätt kommer till sin rätt. Med små medel – en liten historia, vars verkan förstärks genom att han gärna utpekar aktörerna med namn och ställning, en förklarande detalj eller upplysande sammanhang gör att de annars så notoriskt välkända gamla berättelserna om den parasitiska härsarklassen monumentalas lyxliv utanför och ovanför samhällets ekonomiska system, som i omfattningen och i sin cynism gentemot folket nog överskrider allt vi lärde oss om feodalsamhället, framträder plastiskt tredimensionellt och motbjudande. Av egen erfarenhet kan jag tillägga, att parasitklassen förfogar även över

ansenliga summor i hårdvaluta (vilket annars betingar hårda straff); somliga har hemliga konton i utländska banker, som även familjemedlemmarna disponerar. Jag känner själv flera sådana fall och pengarna är undantagslöst direkt eller indirekt hopstulna just från den stat, som upphöjde dessa individer till all den ära och berömmelse, som de oförtjänt tjänar.

I sina värderingar och vanor är härskarklassen ytterst småborgerlig, ja reaktionär. Det hör till saken, att den också är full av fördomar, liksom för övrigt alla moderna makteliter är i tron, att de därmed identifierar sig med folket, vars gunst de hoppas vinna genom att visa sin, som de tror, folkliga sida. För, låt oss inte tillskriva dem alltför demotiska drag, även dessa härskare föredrar att vara älskade av folket, helst för sina ädla egenskapers skull. De små mänskliga detaljerna förstärker än mer intrycket av obehag.

Något av det mest cyniska resultatet av denna härskarklassens långvariga, oinskränkta valde är den tvångskaraktär arbetet får i Nomenklaturien. Jag menar då inte bara tvångsarbetet sådant det förekommer i fångelser och straffläger. Även de skenbart fria medborgarna kan tvångskommenderas till jobben, som är så ansträngande; obehagliga, smutsiga och/eller dåligt betalda, så att det knappast finns folk, som frivilligt tar dem. Självt har jag råkat ut för sådant i mitt gamla hemland. Då ska man komma ihåg att den officiella ideologin upphöjt arbetet till ett objekt av dyrkan och hycklande låtsas som vore det någonting heligt. (I Tjeckoslovakien låter till exempel den officiella kommunisthållningen "Heder åt arbete!", och även de partilösa förväntas använda den i vardagsbruk i stället för Hej eller Goddag).

Förtjänstfull översättning

En del fel och en del förvirring har också smugit sig in förbi den annars utomordentligt väl insatte och språkligt suveräne översättaren Bengt Alexandersons vaksamma öga. Ett ställe där det sakliga och det språkliga felet förstärker varandra, är på sidan 311 i avsnittet om förhållandet mellan politbyrå och sekretariatet. Först ställer författaren två

retoriska frågor som utesluter varandra och det gäller att välja det rätta alternativet. Svar: "Nej, så är det i varje fall inte." Vadå?

Så fortsätter jämförelsen mellan politbyrå och sekretariatet så här: "... Den makt som dessa båda organ förfogar över är inte av samma slag, men fullt jämförlig. Politbyrå kan framstå som ett närmast allsmäktigt organ. Men dess svaghet är att den inte förfogar över någon egen apparat. Sekretariatet däremot är ett organ på högsta nivå, som har en sådan apparat."

Beroende på, hur man vill se på saken, är detta antingen en förvirrande, eller en helt felaktig slutsats. Det förhåller sig nämligen så att det är just sekretariatet som är den allsmäktiga politbyråns egen apparat, vilket blir än mer självklart då ju författaren i det strax föregående avsnittet själv berättar, att de enskilda sekreterarna icke sällan är medlemmar i politbyrå. Att de sedan kan, och i vissa fall även missbrukar makten för egna mål är en helt annan sak.

Men det är enstaka missöden. Helhetsintrycket av "Nomenklaturas" budskap är så mycket viktigare. Där finns ett upplysande kapitel om kommunistblockets anspråk på – ja just det – världsherravälde. Det är mycket nyttig lektyr för envar, men alldeles speciellt för dem, som av olika anledningar tror att vi blickar björnen bara vi skaffar en het linje till Moskva med påkopplad automatisk telefonsvarare, som kommer att upprepa: "Vi ger oss!".

Realsocialismen

Låt mig, avslutningsvis ännu en gång återkomma till realsocialismen. Det är något av ett nyckelord, som vi inte bör glömma. Det betyder den verkliga socialismen, den enda som finns på hela jorden. Det är ett samhällssystem, som i fråga om *allt*, de grundläggande mänskliga såväl som politiska, ekonomiska och kulturella värden är undermåligt och djupt underlägsen det, kanske bristfälliga, men någorlunda demokratiska och humanistiska system vi har, kritiserar och nödtorftigt och mödosamt försöker lappa ihop där socialismens aningslösa ivrare sliter håll i det.

Den besvikne marxisten Voslenskij och

många andra med honom kan nog ha nytta av att hitta från Karl Marx till revisionismens fader Eduard Bernstein, som mig veterligt var den moderna socialdemokratins ideologiska utgångspunkt, där han betonade behovet av ständig förändring framför stela

dogmer och av demokrati framför socialism.

Till skillnad mot det marxiska jubileet passerade för övrigt femtioårsdagen av Eduard Bernsteins död ganska obemärkt vid slutet av förra året.

*Pärmar för inbindning av
årgång 1982*

kan rekvireras från Svensk Tidskrifts expedition, tel 08-67 59 55; eller genom insättning av kronor 35:- på postgiro 727 44-6.